

Den postmoderne videnskabs ubærlige lethed

Nils Bredsdorff:

Diskurs og konstruktion. En samfundsvidenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivismen.

Forlaget Sociologi.

194 sider, 175,- kr.

Af Henning Salling Olesen

Man er aldrig i tvivl om den polemiske interesse der driver værket, når man læser Nils Bredsdorffs bøger om diskursanalyse og socialkonstruktivismen. Det er underholdende tekster, hvor der bliver givet og taget. Men det handler også om det alvorlige spørgsmål om *verden er til*, og *hvad vi kan vide om det*. Og polemikken går hånd i hånd med en principiel og ambitiøs interesse for den indholdsmæssige kerne. Det er en meget filosofisk problemstilling, som måske næsten er glemt i en postmoderne tid – men langt fra kun af interesse for filosoffer. Det skal jeg komme tilbage til.

Nils Bredsdorffs første bog om emnet, *Diskursanalyser og diskursteorier – nogle overvejelser over diskursbegrebet*, udkom først som beskeden publikation i Roskilde Universitetsbiblioteks 'grå' skriftserie i 2001 og dernæst i en redigeret og noget udvidet udgave (*Diskurs og Konstruktion: En samfundsvidenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivismen*) på Forlaget Sociologi i 2002. Jeg læste den første udgivelse med stor fornøjelse – i eftertanken nok også fornøjet af, at den dengang florerende propagandering af den diskursanalytiske inspiration og uproblematisk bekendelse til et socialkonstruktivistisk standpunkt overhovedet fik et modspil. Den seneste, *Diskurskritik. Om 'italesættelse' af grænserne for fortolkning*, fra 2003 er en slags 'svar til mine kritikere' og fortsætter der, hvor den/de tidligere bog/bøger slap. Fortsættelsen er ligeledes et småtryk fra Roskilde Universitetsbibliotek – og den bør faktisk også komme et videre publikum ihænde.

Selv om den nu har en del tid på bagen, er den samlede bogpakke stadig yderst aktuell. De problemstillinger som er blevet udfoldet i diskussionsform gennem 3-4 år er blevet mere aktuelle undervejs, fordi den (social)konstruktivistiske positionering i human- og samfundsvidenskaberne i mellemtiden er kommet ud over det programmatisk niveau. Det betyder måske også, at implikationerne af denne diskussion nu er mere synlige og substantielle end da diskussionen begyndte – i nogen grad som en trend på den akademiske modemesse.

Det er først og fremmest et par underholdende og stimulerende bøger. De udmærker sig bl.a. ved på een gang at bevæge sig i to helt forskellige, nåhja, ikke diskurser, men

måder at tale på – som ellers begge to i nogen grad er forsømt i nutidens akademiske skrivelser, og som begge har stor underholdningsværdi:

Den ene er den saftige polemik, som minder een om en bestemt gråskægget herres. Efter en kort argumentationsrække der påviser en udbredt forsimpning af Wittgenstein – derfor omtalt som reference-ikonet “W.” – konkluderes det:

At bruge en henvisning til W. – selv om den havde været korrekt – til at vise at der ikke findes andet end kontekst- og projektafhængige samfundsvidenskabelige metoder, er ikke blot sprogpil, det er også taskenspil. (2003, s 66)

Den anden er den undertiden pedantiske og detaljerede efterprøvning af argumenter og dokumentation. Den er nok organiseret af den overordnede argumentation, men fortæller sig undertiden i interessante *lærde* udredninger, som minder een om, at der er meget det ville være godt at vide, og fremlægger en masse upåagtet allerede eksisterende viden. Bredsdorff er universitetsbibliotekar og bruger bøger og bibliografisk værktøj flittigt. Den tilsyneladende digressivitet er sprængfyldt med viden og henvisninger, som en Reader's Digest i en række videnskabsteoretiske og enkelte samfundsvidenskabelige diskussioner.

Det er en form, som det ikke er muligt at yde hverken retfærdighed eller relevant modstand i en anmeldelse – så lad mig nøjes med at gengive en personlig oplevelseskvalitet: Det er tekster, der minder mig om at stå og tisse på græsplænen uden for vores sommerhus en stjerneklar augustnat, og kigge ud i (eller ind i) universets uendelighed – elementært lystfuldt og dybt betagende, men også en påmindelse om ens lidenhed (jaja, jeg ved godt at det er en meget maskulin oplevelse, og ja, den er bedst i medvind).

Bredsdorff forsøger i formen at demonstrere den videnskabelige seriøsitet, som han kritiserer andre for at mangle (og det med udstrakt parafrase og citering som belæg). Det der sammenbinder de undertiden hårde tacklinger med de akademiske virkemidler er angiveligt “At der er en sammenhæng mellem det slappe forhold til diskursanalysernes teoretiske og metodologiske grundlag og det afslappede forhold til teksten og kilden” (2003, s 5). Er det denne uendelighed, som kan få det til at svimle for de fleste, som de arme sataner skal holdes fast på?

Nu er der løbet en del vand i stranden i mellemtiden. Bredsdorff peger selv på, at diskursanalyse og -teori fra at være en lille og oppositionel tendens har vokset sig stor og stærk og har fået ambitioner om at danne skole. Samtidig kan man nok sige, at der både i andre lande og i Danmark har udspillet sig en debat, som har bragt en større præcision og differentiering frem, og dermed også modificeret den messianske status en smule. Men det betyder ikke, at diskussionen er blevet uaktuel, snarere at den først nu for alvor kan føres med fokus på sagens kerne: Hvilken betydning har de grundlæggende videnskabsteoretiske problemstillinger for den aktuelle forskning og diskussion? Hvad er betydningen af den måde netop disse teorier og metoder anvendes på?

Vi har bl.a. brugt Bredsdorffs bøger (og ham selv) i forskeruddannelsen på RUC, som et af de første – og få! – velunderbyggede bidrag til en kritisk diskussion af ‘den sproglige drejning’ på dansk grund(lag). Bredsdorffs bøger er som sagt i formen videnskabs-interne – men ganske letlæste og oplysende også for os andre, der ikke er så belæst i videnskabsfilosofiske problemstillinger. De grundlæggende problemstillinger om betydningen af samfundsvidenskabelig viden og vores forhold til den har et bredere politisk og hverdagspraktisk perspektiv. Søren Kjærup har coiné den centrale pointe, at vi alle er positivister i hverdagen. Hvordan kan vi omgå den generelle forståelse af, at verden er filtreret og medieret (“cui bono?”). Hvad skal vi tro på? Udover at introducere og anbefale bøgerne er det dette, det politiske og praktiske perspektiv, som vil blive kommenteret her. Jeg skal først sige lidt om, hvad det er for en problemstilling bogen bidrager til at belyse, og dernæst hvorfor den er vigtig uden for en snæver forskningsmæssig sammenhæng.

Diskursanalysen og dens forudsætninger

Bredsdorffs angivelige udgangspunkt er den diskursanalytiske inspirations sejrsgang som (den) kritisk(e) metode i en række samfundsvidenskaber – og når det kommer til stykket: nok særlig bestemte universitetsmiljøer mere end andre. Diskursanalyse er mange ting, men kort og elementært handler det om, at analysere tekster med henblik på at klarlægge deres samfundsmæssige og kulturelle konstruerethed, i større eller mindre grad støttet af tekst- og sproganalytiske metoder.

I den første bog, som altså findes i to versioner (2000, 2002) gennemgås først diskursbegrebets rødder. Det påvises, at forbindelsen fra det sprogvidenskabelige diskursbegreb til de samfundsvidenskabelige anvendelser er yderst problematisk. Faktisk hævdes det i den første bog, at begreber fra sprogvidenskaben og metode fra tekstanalysen er blevet voldbøjet og fjernet fra deres forudsætninger af ivrige samfundsvidenskabelige brugere. Det påpeges sarkastisk, at de rutinemæssige henvisninger til denne sprogvidenskabelige oprindelse dækker over et reelt ganske flertydigt begreb. I de fleste anvendelser af begrebet hentes tilsyneladende ikke ret meget andet end legitimiteten og nogle selektive begreber – sprog- og tekstvidenskabernes semiotiske viden og analytiske erfaring bliver ikke udnyttet. Bredsdorff fremdrager Foucault-analyser og –citater, som sætter spørgsmålstegn ved om og i hvilken forstand Foucault ville kunne siges at bedrive diskursanalyse. Og omvendt eksempler på diskursanalyser, der slet ikke forholder sig til Foucaults diskursbegreb – som fylder næsten hele vinduet i det danske udblik.

Det er en tour de force, som gengiver en noget af troen på værdien af traditionel lærdom og dens teknikker: Biblioteker, encyklopædier og systematisk søgning. Og det er uden tvivl en selvstændig pointe i denne del af bogen, og noget af det, der gør den nyttig næsten på håndbogsniveau på trods af dens polemiske organisering.

I sprogvidenskaben kan man sige, at diskursbegrebet er et blandt flere, der åbner sprogbrugsanalysen mod den sociale kontekst, til forskel fra andre sprogvidenskabelige analyser, der interesserer sig for sprogsystemets formelle træk. Begrebet henviser til den konkrete sprogbrugs indlejring i et kulturelt univers, der netop *bruger* sproget som semantisk system og kommunikationsværktøj eller *tilfører sproget dets betydning*. Anvendt i samfundsvidenskaben kan det omsættes i at analysere konkret *sprogbrug* (tekster, talehandlinger) som aspekt af social praksis – hvilket kun rejser metodiske spørgsmål. Men man kan også analysere alle former for social praksis og institutioner som formet af intentioner og betydning – her forskydes analysen fra den sociale praksis til den sociale betydningsdannelse i sig selv.

Diskursanalysernes popularitet skyldes formentlig blandt andet, at de er handy og skaffer et empirisk, håndgribeligt objekt. Hvis man kombinerer det med en vidtgående erkendelsesteoretisk eller ontologisk antagelse, har man fundet et udsagnskraftigt og dog håndterligt metodeapparat til studiet af komplicerede sociale, politiske og kulturelle forhold.

Det fremstår som en plausibel konsekvens af den generelle ændring i samfundsvidenskaberne og deres opfattelse af den sociale virkelighed, som er sket i de sidste 25-30 år. Hvor det før var klart, at samfundet og samfundsmæssige forhold var konkrete objekter og faktiske forhold, så har en kritisk bevidsthed om, at samfundsvidenskab har et normativt, politisk eller interesse-mæssigt perspektiv konsolideret sig siden studenteroprørets faglige udmøntning i 1970'erne.

Dermed er vi fremme ved den anden, og mere kontroversielle tematik: De erkendelsesteoretiske implikationer af den sproglige drejning. Det er også her Bredsdorffs bøger i virkeligheden har sit fokus. Diskursteoriene og diskursanalyserne er udmøntning og mere eller mindre velvalgte følgevirkninger af den grundlæggende epistemologiske antagelse: at vores erkendelse af den sociale verden sker gennem sproget og at erkendelse derfor dybest set er (forskellige) måder at tale om virkeligheden – diskur-

sen – og har i varierende grad også en ontologisk implikation: at den sociale verden er det, som skabes og erkendes gennem sproget. Hvad, der altså på et praktisk metodeplan ser ud som en forholdsvis uskyldig inspiration og praktisk fremgangsmåde med nogle bestemte anvendelsesområder, fordele og ulemper, fremstår i dette lys langt mere kontroversielt. Derfor handler Nils Bredsdorffs bog(bøger) faktisk mest om socialkonstruktivismens begrundelser og implikationer.

De første bøger engagerer sig først og fremmest i den videnskabsfilosofiske og erkendelsesteoretiske diskussion om, hvad viden og videnskab er, og hvordan man kan vide det. Bredsdorff undersøger i første række den internationale videnskabsfilosofiske traditionsbaggrund, og placerer sig, med støtte i bl.a. Finn Collins argumentation, på en moderat konstruktivistisk position – dvs den position, at et radikalt konstruktivistisk standpunkt omfattende alle videnskabsområder, er filosofisk uholdbart, mens det standpunkt, at dele af den sociale realitet kan betragtes som socialt konstrueret i denne forstand, kan holde. Eller med andre ord: Visse (sociale) realiteter er (med)skabt af måden, man taler og tænker om dem, men ikke alle. Man må anlægge et delvist realistisk syn på verden, den er der og den består af andet end diskurser.

Bredsdorff argumenterer engageret for betydningen af at opretholde et forpligtende syn på videnskabelig sandhed eller gyldighed. Til forskel fra et positivistisk synspunkt handler det først og fremmest om *intersubjektivitet* – altså det, at man forpligter sig på at diskutere med andre paradigmer om ens viden eller tolkning holder vand, er plausibel, eller ej.

Filosofferne diskuterer de principielle og vældigt stimulerende spørgsmål om, hvorvidt verden er til og om samfundsvidenskaben kun kan vide noget om, hvordan vi tænker og taler om verden, i forlængelse af deres traditionelle selvforståelse som videnskabens linjevogtere. Det interessante ved dette er imidlertid efter min mening snarere, at man dermed har spillet disse spørgsmål over på en konkret historisk bane, der i virkeligheden ikke kun har betydning for videnskab men har betydning for, hvilken rolle vores viden og tænkning i det hele taget har for social praksis og samfund. Bredsdorffs bøger fokuserer diskussionen på metodespørgsmål og valideringskriterier i konkrete undersøgelser. En diskursteoretisk analyse af velfærdsstatens udvikling i efterkrigstiden diskuteres som eksemplarisk eksempel på konstruktivisternes forveksling af årsag og virkning, og manglende hensyntagen til konkret historisk viden. Det er underholdende og stort set overbevisende læsning, men efterlader dog også en vis usikkerhed om, hvor alvorligt Bredsdorff tager sin egen historie-realistiske empiri – nogen gange lyder han som en gammel empirist.

Det er næppe tilfældigt, at denne diskussion spidser til indenfor områder som politologi og historie, hvor der jo også i andre sammenhænge er tradition for at slå om årsag og virkning (Den berømte karakteristik af Balkan: Det eneste sikre på Balkan er fremtiden – fortiden står altid til diskussion — kan måske lige så godt siges at karakterisere historikere og politologer).

Bogen indeholder en kritisk gennemgang af nogle af de første, profilerende bidrag til diskursanalyse og socialkonstruktivisme, som illustrerer forskelligheden i de analytiske tilgange og ikke mindst i opfattelsen af, hvad forholdet er mellem analyse-tilgang og teoretisering. Det er samtidig en fremstilling, der tydeliggør forskellene mellem udviklingen i samfundsvidenskaberne og i kulturvidenskab og humaniora.

Paradigme og legitimering

I *Diskurskritik*, (2003) diskuteres særlig i forhold til den Laclau/Mouffe-orienterede formulering af diskursteori, som i højere grad end andre varianter synes at aspirere til en paradigmatiske konsolidering af diskursteorien. Hvor diskursanalyse som analyse af diskursiv praksis som en blandt forskellige sociale praksisser (Fairclough) kun i beskednen grad implicerer en samlende teori, aspirerer Laclau/Mouffes diskursteori til en

paradigmatisk forståelse af socialvidenskabelig videns status, som ligger betydelig tættere på en radikal konstruktivisme. Til gengæld accepteres en mangfoldighed af metodiske tilgange til analysen af diskursiviteten. Bredsdorffs primære tema i denne anden bog er foruden at være 'svar til mine kritikere' særlig rettet mod den angiveligt mangelfulde stringens i diskursteoriens metodologiske overvejelser. Han vender et forsvaret til et angreb i et svar på, hvorfor han selv springer frem og tilbage mellem bibliografiske og kildekritiske korrektioner og grundlæggende erkendelsesteoretiske argumenter:

Det ligger så at sige som et problem i selve diskursanalysens udgangspunkt, at analysens resultater bliver ligegyldige, fordi det objekt, der studeres, ikke er kritisabelt i sin konstruktion. Det skal vises, at den intersubjektivitet, der tilstræbes sammen med en afklaring af diskursanalysernes metodiske grundlag er rent taktisk bestemt. Det er opnåelse af den nye mainstreamværdighed og ikke indsigten i nødvendigheden af afklaring af de grundlæggende metodiske problemer, der begrundet den nye metodeorientering. (2003, s 5)

Det er nemlig rigtigt, at den bog der refereres til, 'Diskursteorien på arbejde' (Dyrberg et al 2002), på mærkværdig vis kombinerer på den ene side at proklamere et helt nyt paradigme, som ikke kan forstås endesige kritiseres på basis af 'ikke'konstruktivistiske grundforståelser – og i det næste afsnit skifter til yderst traditionel små-positivistisk mainstream omkring de metodologiske forpligtelser, som den paradigmatisk ambition afføder.

Den virkelig alvorlige kritik bliver derfor, at socialkonstruktivisternes *ikke alvorligt interesserer sig* for den intersubjektive forpligtelse i valideringen. Bredsdorffs opmærksomhed er her, som tidligere, på den tendens til relativistisk valideringsteori som ligger lige under den konstruktivistiske retorik om lokale sandheder og kontekstualiserede valideringskriterier. Dermed er eksemplet udvidet til en diskussion om såkaldt postmodernistisk videnskabsteori i almindelighed.

I et parallelt eksempel gengiver han en diskussion mellem Dorte Marie Søndergård, der står som en central eksponent for den postmodernistiske position, og Søren Kjørup der har rettet en tilsvarende videnskabsteoretisk kritik mod den postmoderne selvforståelse. Kjørup synes at mene, at den postmoderne argumentation er en kombination af radikal proklamation og metodologiske almindeligheder.

Hvad er videnskab efter positivismens død?

Den traditionelle videnskabelige institutions status som leverandør af autoriseret sandhed var forudsat i positivismen, og den er på en måde også en forudsætning for den filosofiske diskussion, som Nils Bredsdorff gerne vil engagere os i – men sådan ser verden jo ikke ud i dag. Videnskaben som frirum til kritik er absolut tilladt og legitim, men den samfundsmæssige hovedstrøm går bare andre veje. På den ene side har den penetrering af den videnskabelige institution, som studenterbevægelsen påpegede, nået uanede højder i mellemtiden, på den anden side er den autoriserede videnskabspolitiske forståelse i dag snarere, at videnskabelige institutioner er en blandt en række vidensproducerende centre, der står i indbyrdes konkurrence og forbindelse – modus 2-viden er blevet lige så vigtig som modus 1-viden.

Hvordan forholder vi os så i en kritisk samfundsvidenskab til denne situation? Det er den videnskabsteoretiske og videnskabspolitiske udfordring, som ikke kun gælder for socialkonstruktivister og postmodernister, at finde frem til et holdbart og forpligtende grundlag for en kritisk post-positivistisk videnskab. Her tænker jeg temmelig bredt på de forskellige videnskabskritiske strømninger, som siden studenterbevægelsens dage har problematiseret den traditionelle videnskabsforståelse både internt på videnskabsteoretisk og filosofisk grundlag, og eksternt for dens luderagtige sammen-

vævning med kapitalistiske magtinteresser og imperialistisk globalisering, foruden dens kønsblindhed, eurocentrisme og mangel på respekt for naturen.

Sagen er jo, at kernen i den *kritiske* pointering i socialkonstruktivistiske strømning-er løber åbne døre ind i Danmark. Den fremstår som en tam og moderigtig repetition af pointerne i den positivismekritik, som fortrinsvis var inspireret af Frankfurterskolen og til en vis grad fransk humanistisk tænkning i 70'erne. Vi er alle sammen konstruktivister og har været det længe.

Det er jo også en del af Bredsdorffs bagage, og jeg tror man kan læse en hel del af den kritiske drive i bøgerne (men måske projicerer jeg) som en indædt irritation over den opblæsthed, hvormed socialkonstruktivismen proklamerede sin kritiske position, og den dertil hørende historieløshed eller historieforfalskning i forhold til en tidligere positivisme- og empirisme-kritik. I hvert fald røg marxismen med i den gryde af strukturalisme og positivisme som socialkonstruktivismen gør op med. Selvom man kan læse det som delvis internt generationsopgør i den kritiske socialvidenskab, tror jeg det er mere produktivt at se det i lyset af den lynhurtige globalisering af det akademiske liv, der har fundet sted siden 1980'erne: Socialkonstruktionismen er angelsaksisk import, og den forholder sig til en angelsaksisk teorihistorie. I den anglo-fone verden har positivismens jernhånd været langt stærkere i socialvidenskaberne end i (kontinental-) Europa (behaviorismens herredømme i sociologi og psykologi, generel empirisme og den kvantitative metodologis hegemoniske position er stadig langt stærkere end i Europa). Det har været den etniske selvbevidsthed og feminismen frem for noget, som har båret udviklingen af kritisk videnskabelighed indenfor kultur- og samfundsvidenskaberne, og det er bl.a. den poststrukturalistiske kønsforskning, som har bragt diskursanalysen til Danmark, men via engelsk kulturforskning i kølvandet på Birminghamskolen (som på sin side er præget af feminisme og 'post-colonialism') har den fået det langt bredere relevansområde. Den samfundsvidenskabelige import er tilsvarende præget af en 'kulturorienteret' politikforståelse.

Den marxisme, der polemiseres imod er også (og også i den danske socialkonstruktionisme) en anden end den tyske kritiske teori, som var hovedstrømmen i den danske positivismekritik. Man kan ikke fortænke kritiske teoretikere i den anglo-fone verden i, at de forkastede store dele af denne marxisme. Derimod kunne man måske nok bebrejde dem, at de var og er så uvidende om tysk marxistisk tradition, og kun oversatte ganske enkelte franske værker. I en dansk sammenhæng forekommer det undertiden lettere misvisende at skulle forholde sig til marxisme, som om det altsammen var strukturalisme eller dialektisk materialisme.

Det er på mange måder en sjov teorihistorie – Foucault blev ikke for alvor berømt i Europa, før han var blevet ophøjet til hovedteoretiker i den anglo-fone diskursteori, og der kan anes en lige linje fra Gramsci's inspiration fra Benedetto Croce (italiensk filosof der først var 'idealistisk socialist', siden røg helt til højre) via Gramsci's elev Chantal Mouffe til den danske politologi, hvis diskursteoretiske epistemologi Bredsdorff går i rette med.

Irritationen fungerer hos Bredsdorff som afsæt for den grundlæggende undersøgelse af diskursanalysens forudsætninger og implikationer. Hans kritik af socialkonstruktivisterne og postmodernisterne er, at de forholder sig opportunistisk-afglidende, og bygger ind i deres videnskabsteori, at sandheden so oder so er relativ og afhænger af, hvor man stiller sig.

Kritisk teori og socialkonstruktivisme/postmodernisme har meget til fælles – men Bredsdorff er ikke brobygger – tværtimod er det hans fortjeneste, at forskellene bliver eksponeret klart og tydeligt. Han forsøger vistnok ikke at formulere et alternativt metodologisk grundlag – man kan dog nok drage den metodologiske konsekvens af hans eksemplifikationer, at han godt vil bringe gammeldags empiriske fakta til ære og værdighed og også mener, at det er muligt at definere sådanne. Men den videnskabs-

teoretiske pointe er klar: Man må stille op til inter-paradigmatisk diskussion af sine forudsætninger, begreber og valideringskriterier. Det er her jeg igen kommer til at tænke på augustnattens uendelighed: Selvom man nok aldrig får styr på detaljerne, så giver den et særligt dybdeperspektiv på mere hverdagslige praksisser.

Hvad kommer i stedet for det frie, rationelle subjekt

Bredsdorffs arbejde er som sagt ikke kun vigtigt for en videnskabsintern diskussion. Det handler om det ændrede forhold til viden i almindelighed – vi tror ikke længere på, at der eksisterer en endegyldig sandhed, som afspejler en i sig selv foreliggende social realitet.

Et af de centrale punkter i positivismekritikken var påpegningen af det subjektive og politiske moment i viden(skab). Positivismen bestræbte sig på at neutralisere dette moment gennem metodeforskrifter og procedureregler. Positivismekritikken påpegede, at denne bestræbelse lagde røgslør over den virkelige involvering. I Frankfurterskolens tradition har dette været afsæt for en rationalitetskritik (Adorno, Marcuse) og en omfattende teoretisering af viden(skabens) funktionelle samfundsmæssighed (Habermas' erkendelsesinteresser) og historiske sammenhæng med moderniseringen. Diskursbegrebet har i den Foucault-inspirerede (eller legitimerede, jf. forbindelsen tilbage til Gramsci) version etableret et mere eksplicit kulturteoretisk niveau og kædet den bevidsthedsmæssige historie tæt sammen med samfundsmæssige magtstrukturer. I den (temmelig udbredte) enøjede Foucault-læsning bliver dette først og fremmest til en historisk civilisationskritik – i en lidt mere dialektisk forståelse af magtbegrebet bliver det til en i sig selv neutral konceptualisering af måden, hvorpå diskursive elementer indgår i samfundsformationen. I den anglo-fone verden, hvor et liberalt begreb om det frie og rationelt vælgende subjekt hersker (endnu stærkere end her), har påpegningen af, at subjektet er samfundsmæssigt og at modstillingen mellem individ og samfund/stat er falsk, været af stor kritisk betydning (f.eks. Nicholas Rose).

På mange måder ligner diskursteorien vældig meget Frankfurterskolens forståelse af at alle relationer og aspekter af det sociale liv er samfundsmæssigt strukturerede, men der er også forskelle. Rationalitets- og videnskabskritikken er i Frankfurterskolen forbundet med en marxistisk moderniseringsforståelse og et universalistisk politikbegreb, som fastholder forbindelsen mellem rationel kritik og oplyst praksis – hvad enten det nu er forbundet med udfoldelsen af sprogets kommunikative rationalitet (Habermas), med den sanselige erfarings utopiske kvaliteter (Adorno) eller med den kollektive erfaring i politiske læreprocesser (Oskar Negt). Teoretisk er den grundlæggende marxistiske subjekt-forståelse suppleret med en psykoanalytisk indsigt i subjektets genese og dynamik. Hvor diskursteorien altovervejende kommer til at forstå subjektiviteten som en diskursiv identitetsproces, reformulerer Frankfurterskolen psykoanalysen til en kulturel subjektivitetsteori, der kommer klarest til udtryk i kønsforskning (Becker-Schmidt), socialisationsteori og hverdagslivsteorien (Thomas Leithäuser). Selv om Habermas undertiden regnes med til 'the linguistic turn' i samfundsteorien, har også han en solid ballast af psykoanalytisk indsigt, som særlig præger hans socialisationsforståelse. Altså, begge traditioner forkaster forestillingen om det frie, autonome subjekt, men forståelsen af dets dannelse er ret forskellig.

Viden i samfundet – i praksis: Professionerne

Det bringer os tilbage til nogle problemstillinger om viden, som er ganske afgørende for at forstå den måde forskellige *slags* viden fungerer på – en problemstilling som er i fokus både i diskussionen om videnskab, og i diskussionen om *praktisk vidensanvendelse*, særlig indenfor de menneskerelaterede *professioner*. (Pædagogisk socialt arbejde m.fl.). I forståelsen af forholdet mellem *sproget* (sprogbrugen for at være præcis) som kulturelt medium, der indeholder de samfundsmæssige betydninger og magtrela-

tioner, og vores *erfaringer* gennem livet og i hverdagslivets praksis, ligger et vigtigt problemfelt. Det interesserer mig, fordi jeg beskæftiger mig med læring – man kan se dette spørgsmål om forholdet mellem sanselig erfaring, kulturel sproglig kodificering, og deltagelse i social praksis som selve kernespørgsmålet i forståelsen af læreprocesser. En klarere forståelse af forholdet mellem sprog og erfaring kunne hjælpe til en bedre forståelse af professionel praksis og den teoretiske videns rolle heri. Meget vrøvl om mesterlære som skabelon for læreprocesser kunne klares op. Men i diskussionen om professionalisering af menneskearbejdet har der udviklet sig en fastfrosset modstilling mellem forskellige 'slags' viden, den teoretiske og den praktiske. De fremstår indlysende forskellige, begge repræsenterer 'nødvendige' indsigter. De fleste er tilbøjelige til at sige, at de 'supplerer' hinanden. Det kan også være rigtig nok, men denne fastfrysning af dem i hver sin kvalitet er samtidig utilfredsstillende både for en samfundsmæssig forståelse af professionernes udvikling, og for intern refleksion af deres kvalitative udvikling gennem 'læring'. Der er ikke plads til at gå nærmere ind på det i denne sammenhæng, men synspunktet er foldet ud andetsteds (Salling Olesen 2005). De forskellige slags viden er lige så indlysende forbundet med interesser og magtrelationer og kan fint analyseres som diskurser, der er konstitueret samfundsmæssigt (omend med en lidt anden teoretisk indramning fremstår dette også i en del af bidragene i Järvinen/Mik-Meyer, 2003). Men jeg vil hævde, at de subjektive aspekter af dem er de mest interessante. Hvad betyder det for lægen at have og skulle kunne klare alle udfordringer og beherske sin daglige praksis med den bio-medicinske viden som er den magtbærende diskurs? Hvad betyder det at være personligt involveret i at skulle 'gøre noget' for forståelsen af arbejdsopgaven? Hvad betyder den sanselige erfaring i dagligdagen i forhold til den teoretiske diskurs?

Disse problemstillinger belyser Bredsdorffs bøger *ikke* – men de er eksempler på områder, hvor hans problemstilling har perspektiver. Man kan mene, at Bredsdorffs tilgang til sagen er lidt 'old time virtue' videnskabelighed, hvilket også er rigtigt. I en lidt provinsiel debatkultur, hvor kritik opfattes som fjendtlig virksomhed, er der sikkert også nogen, der primært hæfter sig ved det element af inter-paradigmatisk konkurrence og kamp, som der selvfølgelig også er i det. Det er vitterlig ikke nemt at føre kritisk videnskabelig grundlagsdiskussion, når man hele tiden står og træder i tre spinatbæde: Interferensen med en forskningsmæssig legitimeringsarena, hvor traditionelle videnskabsidealener stadig har en stærk stilling. Tabuiseringen af 'interne' og langhårede diskussioner, som kun synes at have betydning for ganske få fagfolk. Og en praktisk, kollegial bevidsthed om og accept af, at der er grænser for de ressourcer, der er til rådighed til forskning. Men netop derfor er Nils Bredsdorffs bøger et meget vigtigt bidrag til at holde liv i denne debat.

REFERENCER:

- Nils Bredsdorff (2001): Diskursanalyser og diskursteorier – nogle overvejelser over diskursbegrebet. Roskilde Universitetsbiblioteks skriftserie nr 36.
- Nils Bredsdorff (2002): Diskurs og konstruktion : en samfundsvidenskabelig kritik af diskursanalyser og socialkonstruktivismen. Frederiksberg C: Forlaget Sociologi.
- Nils Bredsdorff (2003): Diskurskritik. Om 'italesættelse' af grænserne for fortolkning. Roskilde Universitetsbiblioteks Skriftserie nr 40 <http://www.rub.ruc.dk/rub/omrub/skrserie/skr40.pdf>.
- Torben Bech Dyrberg, Allan Dreyer Hansen og Jacob Torfing: Diskursteorien på arbejde. Roskilde Universitetsforlag 2000.
- Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer (2003): At skabe en klient, Kbh. Reitzel.
- Henning Salling Olesen (2004): "Har professioner en fremtid og kan de professionelle skabe den? Om køn, subjektivitet og vidensarbejde, in: K. Hjort (red): De professionelle. Roskilde Universitetsforlag.
- Henning Salling Olesen (2005): "Diskurs og Erfaring – med eksempler fra lægeprofessionen", in Nordisk Pædagogik nr. ?? (in press).

Henning Salling Olesen er professor i voksenpædagogik på RUC.